

„Kroj považujem za výsostne umelecké dielo, v tradičnej kultúre rovnako dôležité ako ľudová architektúra, pieseň, rozprávka. Kroje tvorili a zdokonaľovali celé generácie ľudových umelcov, až nadobudli svoju vrcholnú formu, s akou som sa stretol po prvej svetovej vojne. Taký kroj je od hlavy po päty, od celku až do poslednej nitky, celou výstavou ušľachtilej krásy, vybrúseného jemného zmyslu pre tvar, farbu, materiál, a priam ideálnou harmóniou všetkých svojich zložiek. Človek v kroji nebol anonymný. Svojím odevom hlásal príslušnosť k určitej dedine, ku konkrétnemu ľudskému a duchovnému spoločenstvu. Zároveň sa cítil byť viazaný jeho zvyklosťami, morálkou a mal povinnosť zachovávať dobré meno svojho spoločenstva. Kroj duchovne spájaj ľudí. Každý mal právo nosiť krásny kroj, ktorý ho povznášal, dával dôstojnosť, noblesu.“

Karol Plicka

KOLIESKO POD SUKŇOU

Festival ľudovej kultúry KOLIESKO si v roku 2015 pripomína 25. výročie. Takéto okružie jubileum je dôvodom nielen na oslavu a hodnotenie, ale aj na zábavu, nie hocijakú, ale doslova na netradičnú. Ako vyplýva zo samotného názvu projektu, chceme ukázať aj to, čo sa bežne nevidí, lebo tajomno niektorých častí odevov je starostlivo ukryté pod sukňou. Toto bežný návštevník nemá možnosť nikdy vidieť na vlastné oči.

Štvrtý ročník projektu, zámerom ktorého je nielen oživiť ľudový odev - kroj, ale postupne sa dopracovať k tomu, aby sa Koliesko stalo skutočným „festivalom v krojoch“. Chceme, aby sa kroj vnímal ako povinné oblečenie všetkých návštevníkov folklórneho festivalu KOLIESKO v Kokave nad Rimavicou. Kroj pochopiteľne patrí na folklórny festival, ale my – Novohradské osvetové stredisko v Lučenci - sme začali písať tradíciu, aby nielen účinkujúci členovia súborov, ale aj samotní návštevníci festivalu prichádzali oblečení v krojoch. Alebo aspoň v niektorej jeho časti. Cieľom je, aby každého záujemcu čakalo množstvo pre neho výhodných bonusov od organizátorov. Každý rok by turista mal možnosť kúpiť si aspoň jednu časť kroja a za pár rokov by mal celý kroj. Toto všetko znie neuveriteľne, ale ktovie. Ak sa podarí osloviť čo i len jedného, ktorého tento nápad zaujme, aj to je úspech...

Doteraz sme predstavili 5 častí, v prvom ročníku (2012) to bol „klobúk“, v druhom (2013) „košeľa“ a v roku 2014 gate, opasok a krpce. Pôvodne sme plánovali prezentovať zostávajúce dve časti, kabanicu a šurec, čím by sme ukončili prezentáciu kompletného mužského kokavského kroja, ktorého popis tvorí sedem častí. Ale napokon sme sa v roku osláv festivalu rozhodli pre niečo zaujímavejšie. A čo už môže byť viac lákavejšie, ako to, čo sa skrýva pod sukňou ženského kroja? No predsa pendeľ a ...

Každá časť ľudového odevu v tejto oblasti Malohontu má svoje špecifiká, ktoré kroj charakterizujú a odlišujú ho od iných regiónov.

Nielenže predstavíme tri časti ženského kroja – **sukňu s bl'achom** – **pendeľ** – **spodnicu**, ale remeselníčka **Dana Langhofferová** z Detvy ukáže ako vyzerá konečný produkt a predvedie návštevníkom postup výroby jednotlivých častí. Nezabudli sme ani na tých najmenších, lebo u nich je potrebné začať a vycibriť lásku k ľudovým tradíciám.

Aby kroj lepšie spoznali, pripravili sme pre nich maľovanky kokavského kroja. Spracovala ich Mgr. art. Evka Srníková podľa predlohy maliieb kokavského kroja známej návrhárky Šarloty Kišovej z roku 1984. Pani Kišová spolupracovala, okrem iného so súborom Lúčnica od r. 1953 a navrhla množstvo kostýmov pre choreografie viacerých tancov.

Aj ostatní návštevníci sa budú môcť zapojiť. Môžu si vyskúšať ako sa berú miery na sukňu, ako sa tri prezentované časti obliekajú a v netradičnej ukážke či prehliadke si priamo spod sukne budú môcť odnieť malý suvení, ak uhádnu otázku moderátora, ktorým bude obľúbený Lukáš Pelč.

Ženský kokavský kroj tvorí:

- ☉ oplecko biele s vyšívanými rukávcami
- ☉ ľajblík modrý zdobený nášivkami
- ☉ sukňa riasená s modrotlačou a červeným blachom
- ☉ stánok biely
- ☉ zástera skladaná vyšívaná
- ☉ krpce

Kroj tvorí vyšívané, plátené biele oplecko a tkaný stánok (spodnička). Sukňa (kanža) bola z kartúnu alebo modrotlače, široká a v páse nariasená, skladaná, podšitá s „blachom“. Pod sukňou nosili „pendel“ – spodnú sukňu z bieleho plátna.

Na sukňu si viazali zásteru, zdobenú nášivkami. Kroj dopĺňal modrý ľajblík. Cez plec a prsia nosili previazanú veľkú šatku z hodvábu alebo pestrofarebného kašmíru. K ženskému kroju patria u slobodnej devy - stužky do vlasov a u vydatej panej čepiec zdobený panličkami (stuhami), neskôr len šatka. V zime odev dopĺňal vlnený „pokroušok“. Súčasťou kroja sú buď kožené krpce alebo čierne kožené čizmy. V minulosti nosili aj kapce z domáceho súkna – „postavu“.

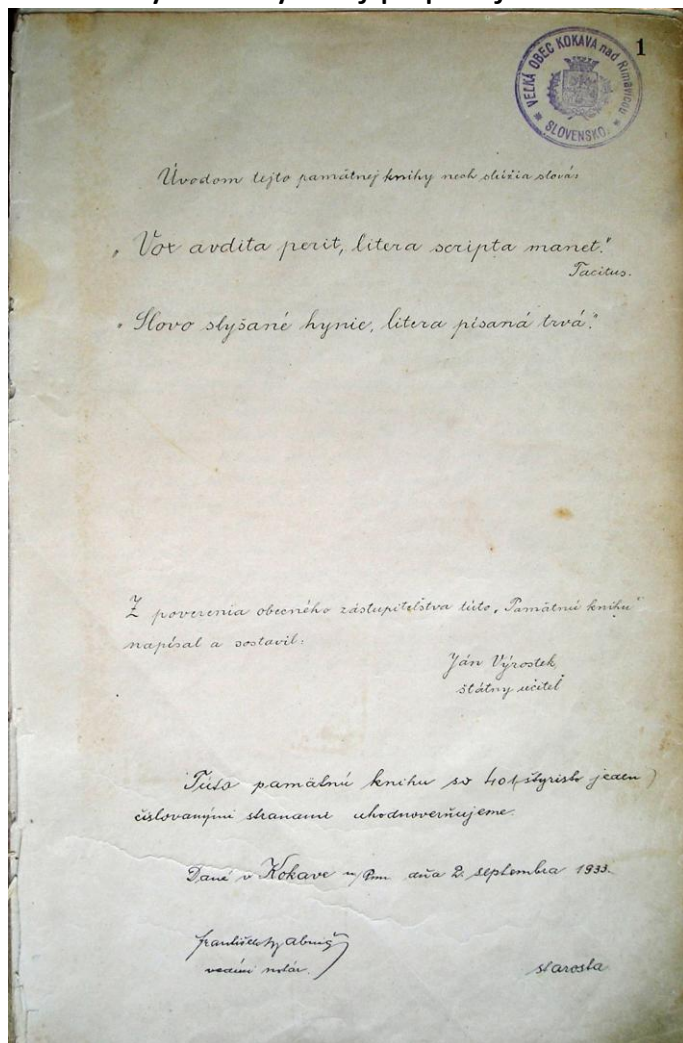
Pôvodný ženský kroj v Kokave zanikol skôr ako mužský. Niektoré časti, najmä sukňa a spodnica sa nosili ešte pred rokom 1911, keď Kokavu postihol veľký požiar. Po tomto požiaru sa aj mladé ženy a dievčatá na znak veľkého smútku obliekli do čiernych šiat. Skôr, ako smútok stačili zanechať, vypukla v roku 1914 prvá svetová vojna. Po roku 1919 už neprišlo k návratu k tradičnému ľudovému odevu. Ten sa však začal obnovovať vďaka organizovaným formám folklóru.

Foto: Václavík - Kokavské kroje na národopisnej výstave Sliač 1933 SNM Martin č. negatívu 14896 - Slobodné dievča, Vydatá žena, Pavel Ďurian, Juraj Gálus-Abelovec, Nevesta v parte a Vdova v smútočnom odevu

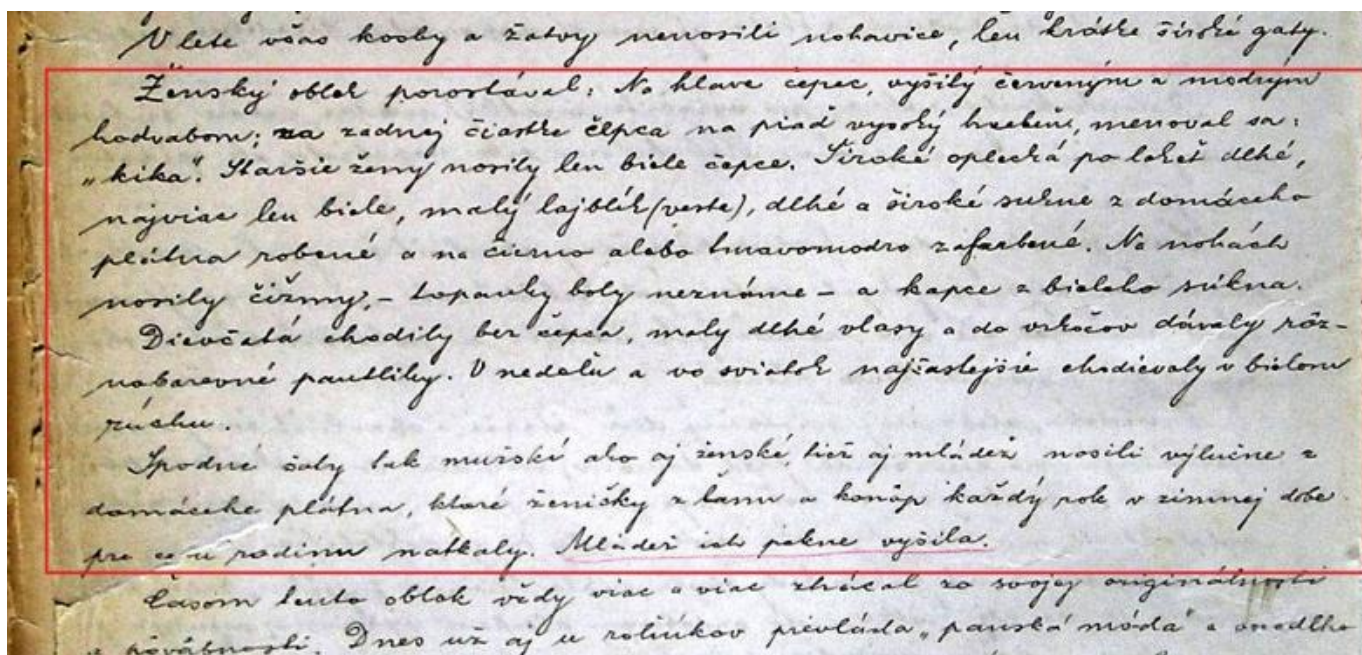
Pavel Haluka nám o kroji poslal túto zaujímavú informáciu:

Kokavský ženský kroj popisuje v miestnej kronike Ján Výrostek takto:

Ženský oblek pozostával – Na hlave čepiec, vyšitý červeným a modrým hodvábom; na zadnej čiasťke čepca na piad' vysoký hrebeň, menoval sa „kika“ (táto kika bola vyšitá brkom z pávieho chvosta – moja poznámka). Staršie ženy nosili len biele čepce. Široké oplecká po lakeť dlhé, najviac len biele, malý lajblík (vesta), dlhé a široké sukne z domáceho plátna robené a na čierno alebo tmavomodro zafarbené (pozdnejšie sa šili z batikovanej látky). Na nohách nosili čižmy, - topánky boli neznáme – a kapce z bieleho súkna. Dievčatá chodili bez čepca, mali dlhé vlasy a vrkočov dávali rôznobarevné pantliky. V nedeľu a vo sviatok najčastejšie chodievali v bielom rúchu. Spodné šaty tak mužské ako aj ženské, tiež aj mládež nosili

výlučne z domáceho plátna, ktoré ženičky z ľanu a konôp každý rok v zimnej dobe pre celú rodinu natkali. Mládež ich pekne vyšila.....

Kokavskí tanečníci vystupovali v pôvodných domácich krojoch, zdedených po predkoch. Na národopisnej slávnosti v roku 1933 v B. Bystrici bol nafotený pôvodný kroj, ale len na čiernobiele fotky. Mali sme doma plnú truhlu ženských krojov po starej mame a v nej boli len čierne, tmavomodré, biele a batikované sukne. Pod sukňu sa nosila košielka na nej jedna - dve biele spodničky ozdobené ažúrkou šikovnejšie nevesty vyšívané technikou richelieu. Ja z mojej mladosti si pamätám, že nikto nenosil červené sukne – len cigánky.

Kokavský ženský kroj s červenou sukňou bol zhotovený pre SĽUK a je vystavený na bratislavskom hrade ako kokavský kroj. Paľo Bútor tieto kroje už nepotrebné pre SĽUK doniesol do Kokavy. Časom najmä pre folklórny súbor Kokavan boli vytvorené umelé kroje s čiastočným prevzatím prvkov pôvodného kroja. Kroje sú na stránke Stará Kokava.

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.154643231356955.34311.138916686262943&type=3>

Popis častí kroja:

Súčasťou pôvodného ženského kroja boli široké a bohato nazberané sukne z kartúnu alebo modrotlačé. Pod nimi ženy nosili „pendel“ z plátna a „spodnicu“, spodnú sukňu.

SUKŇA - súčasť základného ženského odevu, zakrývajúca od pásu dolnú časť tela. Podľa formy sa na Slovensku nosili najmä sukne do pásu a sukne so živôtikom. Podľa funkcie existovali vrchné a spodné, pracovné a sviatočné sukne. Sukne sa šili z 3 až 6 rovných alebo koso zostrihnutých dielov, z bieleho i farebného, domáceho aj kupovaného materiálu. Predný diel, ktorý zakrývala zásterka bol z úsporných dôvodov vždy z lacnejšej látky; v strede alebo na boku mal rozparok. Zadné diely boli v páse nazberané, riasené alebo skladané. V páse boli všetky diely všité do obalku, ktorý sa uväzoval na pár tkaníc. Spodný okraj sukne sa z vnútornej strany spevňoval širším pruhom, ktorý bol spravidla z farebne odlišného materiálu. Sukne na všedný deň boli predovšetkým z pracích materiálov – farbiarskeho plátna, modrotlače, kanafasu, kartúnu, flanelu alebo barchetu. Na sviatočné a obradové príležitosti sa sukne šili z rôznych druhov vlnených, hodvábnych alebo bavlnených priemyselne vyrábaných látok – zo súkna, kašmíru, zamatu, šifónu, damasku alebo brokátu, často s lesklým povrchom. Autor: Mojmir Benža , zdroj: www.ludovakultura.sk

A čo je vlastne ten **bl'ach**? Je to farebná látka, ktorou boli zospodu podšité sukne.

Výšivka bola veľmi skromná - len úzky venček asi 15-20cm od spodku sukne, alebo vôbec žiadna. Vydaté ženy si sukne „*opínali*“ - prednú časť sukne si podkladali a upevnili pod šnúрку na obalku.

Sukňa bola formou ovinovacieho odevu. V Novohrade bol aj typ sukne vpredu nezošitý, ako pozostatok zástery. Najstaršou sukňou bolo konopná „*geceľa*“. Novšie typy sa šili zo štyroch až piatich dielov, ktoré sa skladali, nazberkávali a v páse stiahli. Typická sviatočná sukňa v Novohrade bola zelená skladaná, súkenná, odspodu podšitá červeným alebo modrým súknom. Začiatkom 20. storočia sa začali nosiť kašmírové, skladané sukne, naspodku ktorých sa prišival volán „*modra*“ a nad ním sa sukňa ozdobila našitými stužkami a flitrami.

Máľinská sukňa bola biela s červeným spodkom.

Polichniansky kroj

Sukieň či *gecel* nosili viac. Sukňou menovali ženy tú, ktorá mala „*rázporok*“ na predku. Spodnú volali *rubáš* alebo *podolok*, bývala z hrubšieho konopného plátna a kratšia ako ostatné. Nosili ju zavesené na tračkoch. Farba suknie sa menila podľa toho, či išlo o dievča alebo o mladú alebo staršiu ženu. Vrchná sukňa bývala husto pozberkaná a veľmi bohato vyšívaná i zdobená prišitými ozdobami.

V bohatých výšivkách prevládajú odtiene žltej a červenej farby, kombinované s farbou modrou, zelenou, fialovou a čiernou. V dávnejších časoch vyšivali skoro len krížikom, čo dalo viac roboty ako novší háčikový spôsob. Na kroje väčšinou potrebovali doma vyrobené látky - plátно a súkno.

PENDEĽ

(rubáš, podolok, spodník, tesnocha)

druh základného ženského odevu, dlhá ženská košeľa bez rukávov, ktorá sa obliekala na holé telo. Rubáše sa šili z domáceho konopného alebo ľanového plátна prírodnej farby. Existovali tri formy rubáša. Na západnom a priľahlom území stredného Slovenska sa nosil rubáš z dvoch dielov – zo stánky, ktorá tesne obopína hrud', a spodníka. Spodník bol ušitý z viacerých pôl alebo dlhšieho pásu plátна. Boky a zadná časť spodníka boli nazberané alebo drobno nariasené. Siahal od podpazušia po kolená. Upevnený bol jednou alebo dvomi plecnicami. Na juhu stredného Slovenska sa nosil jednodielny rubáš, takisto siahajúci od podpazušia po kolená. Ušitý bol z dvoch zvislých pásov plátна, medzi ktoré boli v bokoch vložené klíny. Bol bez plecníc a v páse bol upevnený tkanicou. Stánka mohla byť z farebne vytkaného plátна alebo vyšivaná.

Autor: **Mojmír Benža**

Začiatkom 20. storočia ho nahradila biela spodná plátenná sukňa alebo kupovaná bielizeň.

Z knihy Jána Romana: Kokavské nárečia sme vybrali:

Pendel – ženská košeľa z domáceho plátна, *Mamouka i daľi plátно na pendel'*

SPODNICA

spodná sukňa

(*bilota, fodráš, škrobenica*)

doplnok základného ženského odevu, zakrývajúci od pásu dolnú časť tela.

Nosenie dvoch suknií na sebe pôvodne súviselo s ochranou pred chladom. Ako spodná sukňa spočiatku slúžila obnosená alebo staršia vrchná sukňa. Spodné sukne sa preto vystužovali škrobením, alebo sa dokonca podšívajú papierom. Počet oblečených spodných suknií závisel od príležitosti odevu a miestnych zvyklostí.

Autor: **Mojmír Benža**

Dana Langhofferová

Ručným prácam sa venuje od malička. Šitie a vyšívanie ju neprestalo zaujímať ani neskôr, keď sa po skončení školy stala jej záľuba aj jej zamestnaním. V tejto oblasti pracuje viac rokov. Vyrába, upravuje buď celé kroje alebo jednotlivé časti, ale zaoberá sa všetkým čo súvisí s ľudovým odievaním, dokonca robí viaceré zaujímavé doplnky.

Pre obdivovateľov jej šikovnosti uvádzame kontakt:

mobil 0948 886 161,
e-mail: dana.langhofferova@gmail.com,
www.sitie.vysivanie.sk

Zdroj: www.ludovakultura.sk, obecná kronika Kokavy nad Rimavicou,
web Stará kokava, J. Roman: Kokavské nárečia,
Š. Repčok: Kronika organizovaných foriem folklóru
v Kokave nad Rimavicou